

Karwasińska, Jadwiga

XV Tydzień Studiów nad Wczesnym Średniowieczem w Spoleto

Przegląd Historyczny 58/4, 726-728

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ścianach zajął się dr Jerzy Kolendo. Poświęcenie tego ołtarza — jak wynika z napisu — nastąpiło 5 października 227 r. n.e.

Celem przebadania systemu obronnego w narożniku południowo-zachodnim miasta, założono odcinek VII w miejscu, gdzie przecinają się linie muru obronnego, który zamykał *Novae* od południa i zachodu. Wyniki eksploracji tego terenu okazały się bardzo ważne, gdyż pozwoliły stwierdzić, że pod warstwą przeoraną kryją się mury potężnej konstrukcji obronnej. Była to baszta w kształcie podkowy usytuowana na głębokości 0,60 m do 1,30 m. Wnętrze baszty miało formę trapezu o wymiarach: 6,50 m × 6,50 m × 5,50 m × 4,40 m. Szerokość murów bocznych wynosi 3,20 m, w miejscu zaokrąglenia „podkowy” osiąga szerokość 4,5 m. Zachowało się częściowo lico zewnętrzne baszty, na które zostały starannie dobrane ciosy kamienne rustykowane, niekiedy z gniazdami po klamrach. Między kamieniami licowania był gruz z kamieni i cegieł, który stanowił jądro muru.

Metodą sondażu zbadano miejsca, w których mur zachodni i południowy styka się z tą narożną basztą. Badanie biegu tych murów na większym odcinku było utrudnione ze względu na prowadzoną tam obecnie uprawę winnej latorośli.

Wśród przedmiotów znalezionych na terenie baszty, w warstwie przemieszanej, trzeba przede wszystkim wymienić marmurową główkę *Herkulesa*.

W ostatecznym wyniku jasny stał się bieg murów miejskich, kształt najważniejszych baszt, bieg niektórych ulic i usytuowanie bram, przede wszystkim usytuowanie *porta decumana*. Mamy więc prawo przypuszczać, że tam, gdzie krzyżowały się główne ulice: *decumanus maximus* i *cardo maximus* znajdziemy *forum*.

L. P.

XV TYDZIEŃ STUDIÓW NAD WCZESNYM ŚREDNIOWIECZEM W SPOLETO

„*Ordinamenti militari e guerra in Occidente nell'alto medioevo*” — tak brzmiało określenie przedmiotu XV tygodnia studiów nad wczesnym średniowieczem, który odbył się w Spoleto w dniach od 30 marca do 5 kwietnia 1967. Zapowiedź wstępna dzieliła zagadnienia na: a) dotyczące organizacji wojsk i uzbrojenia w dobie przedfeudalnej i feudalnej, b) techniki ówczesnych wojen na lądzie i na morzu, c) kwestie z dziedziny prawa, filologii i historii sztuki. Program szczegółowy rozesłany tuż przed zjazdem grupował na ogół prelekcje według pokrewieństw tematycznych, ułatwiając w ten sposób łączną dyskusję.

Sesję, po przemówieniach wstępnych, rozpoczęła Gina Fasoli (Bolonja) odczytem ogólnym pt. „*Pace e guerra nell'alto medioevo*” — o treściach wiążących się z pojęciami wojny i pokoju w wierzeniach i tradycjach kultur, jakie przenikały się wzajem w wielkim tyglu imperium rzymskiego. Odpowiednik końcowy stanowiła wygłoszona ostatniego dnia zjazdu prelekcja Giulio Vismara (Mediolan): „*Problemi giuridici della guerra altomedievale*” — o wpływie faktów i zjawisk na ujęcia teoretyczne, znów przekształcane przez rzeczywistość i praktykę. W tych ramach i w tej perspektywie problematyka całej sesji, pozornie specjalna i zacięta, nabierała głębi, odsłaniając powiązania i kontrasty w ścieraniu się różnych światów, a także wypracowywane z niezmiernym trudem normy i formy współżycia.

Pierwsze posiedzenie robocze wypękły trzy referaty: E. Gabbia (Pisa) przedstawił ewolucję organizacji i składu armii imperium rzymskiego od czasów powstającej służby wojskowej obywateli aż do posługiwanie się najemnikami barbarzyńskimi przeciw barbarzyńcom. J. Werner (Monachium) z wyświetlanego materiału scharakteryzowanego jako „*Bewaffnung und Waffenbeigabe in der germanischen Völkerwanderungszeit*” wysnuł spostrzeżenia o treściach socjalnych i kulturowych i zakończył obrazem rozmieszczenia tych rodzajów uzbrojenia na różnych terytoriach. F. L. Ganshof (Gandawa) w prelekcji pt. „*Les armées de*

la monarchie franque aux époques mérovingienne et carolingienne” zatrzymał się szczególnie nad capitulariami z lat 801—842, wydobywając z nich świadectwa zróżnicowania obowiązków i uprawnień. Poświęcił też uwagę kosztom uzbrojenia, sprawom mobilizacji, zaopatrzenia i koncentracji. Do tego samego cyklu należały referaty następnego dnia: C. Warren Hollistera (Kalifornia): „Military Obligation in Late-Saxon and Norman England” i J. Boussarda (Paryż): „Service féodal et troupes de mercenaires dans les armées en France au Xe et XIe siècle” oraz C. Sánchez-Albornoz (Bueons Aires) o wojnie i organizacji służby wojskowej w Hiszpanii od VI do XI wieku. Łączna dyskusja nad tymi referatami obracała się głównie w kręgu pytań i wyjaśnień szczegółowych. Natomiast wygłoszony z niezwykłą swadą odczyt L. Musseta (Caen): „Problèmes militaires du monde scandinave (VIIe—XIIe s.)”, dając obraz wypraw i sposobów walki Wikingów, wiązał się raczej ze sprawami wojny morskiej, których rozpatrywanie miało przyspaść dopiero na przedostatni dzień obrad.

W jeszcze inną dziedzinę wprowadził słuchaczy tegoż dnia wykład O. Bertoliniego (Pisa): „Ordinamenti militari e struttura sociale dei Longobardi in Italia”. Obszerne przedstawienie nowych w tym względzie tez poparł prelegent specjalnie opublikowanym doбором tekstów źródłowych.

Ładunek dyskusyjny nagromadzony tego popołudnia wzrósł nazajutrz, gdy na tablicach i ścianach znalazły się mapy i rysunki do prelekcji A. Pertusiego (Mediolan): „Teoria e pratica di guerra dei Bizantini in Italia”. Referent, sięgnąwszy do tradycji świata helleńskiego, charakteryzował rodzaje wojsk i broni, oręż, ubiór i zmiany wprowadzane w miarę zetknięć z nowymi przeciwnikami. Szczegółowemu rozbirowi poddał kampanie o odzyskanie Italii za Justyniana, omówił teorię wojenną Pseudo-Maurycyego i jego charakterystyki nieprzyjaciół, użycie floty jako źródła transportu itp. Sprawy floty i jej roli jeszcze wyraziściej wystąpiły w referacie F. Gabrieliiego (Rzym): „Gli Arabi in Spagna e in Italia”. Nie zdołała objąć całości tej problematyki dyskusja przeniesiona na popołudnie. Głównym jej przedmiotem stały się obowiązki wojenne i zróżnicowanie społeczne w państwie Longobardów w ujęciu O. Bertoliniego, któremu dyskutanci, zwłaszcza C. G. Mor, przeciwstawiali raczej pogląd tradycyjny. W spokojniejszą dziedzinę przeniósł uwagę audytorium dopiero M. Cagianode Azevedo (Mediolan), mówiąc o dziełach sztuki, zwłaszcza złotniczej i o ich dziwnych losach we wczesnośredniowiecznych zamieszkach wojennych.

Obrady poniedziałkowe (3 kwietnia) rozpoczęły się od wykładu G. Duby (Aix-en-Provence) o początkach rycerstwa. Prelegent kolejno analizując zmiany treści terminów *milites* i *nobiles* od czasów karolińskich do końca XI w. doszedł do podziału różnych *bellatores* na kategorie, wśród których uprzywilejowaną stają się wolni pełniący służbę wojenną konno (*chevaliers*). W ciągu XI w. zjawia się uszlachetniająca treść ideowa, która z czasem doprowadza do sakralizacji powołania rycerskiego. Następnie G. Tabacco (Turyn), mówiąc o królestwie Longobardów, powrócił w znacznej mierze do przedmiotu, któremu był poświęcony wykład O. Bertoliniego. Podkreślił zakorzenione głęboko tradycje cesarstwa i prawa rzymskiego, do których z wolna nawracała praktyka życia, rozciągając przywileje arrimanów na innych poddanych osiadłych, wzamian za pełnienie obowiązków wojennych choćby ograniczonych do obrony terytorialnej. Trzeci z prelegentów, K. F. Werner (Heidelberg), wrócił do tematów omawianych w początkach sesji, mówiąc o organizacji wojsk i o sztuce wojennej w królestwie niemieckim w X i XI w. Ukazał potencjał militarny zwłaszcza wielkich lenn kościelnych, na których Ottonowie opierali swe wyprawy włoskie, zilustrował go zestawieniem 47 lenn dostarczających kontygentów ciężko zbrojnych, rozważał sprawy faktycznej liczebności tej armii i zmniejszonych w tym względzie obowiązków obszarów pogranicznych.

Powszechną uwagę skupił na sobie popołudniowy wykład H. Vettera (Wiedeń): „Von der spätantiken zur frühmittelalterlichen Festungsbaukunst”. Przedstawił on przy pomocy obfitego materiału ilustracyjnego system umocnień granicznych cesarstwa zachowany na obszarach Afryki północnej i Syrii, wydobyl antyczną podstawę północno-wschodniej linii obrony zagęszczonej za Justyniana ze zużyciem umocnień z doby lateńskiej i Halsztackiej i ukazał dalszą ewolucję form *castella* i *centenaria* aż do typu *palatium*. Resztę popołudnia wypełniła ożywiona dyskusja, rozpraszając się na wszystkie rodzaje zagadnień świeżo poruszonych.

Wtorek 4 kwietnia był poświęcony sprawom wojny na morzu. M. Mollat (Paryż) przedstawił wysiłki państwa Karolińskiego dla zapewnienia ochrony wybrzeży przed najazdami Normanów oraz o wiele skuteczniejszą kontrakcję anglosaską przeciw temu niebezpieczeństwu, nawiązał do wypowiedzi M. Musseta o statkach normańsko-skandynawskich, uzbrojeniu załóg, sposobach walki i manewru, i zakończył charakterystyką nowej fazy rozkwitu angielskiej marynarki w XII w. E. Eickhoff (radca ambasady NRF w Ankarze) w referacie pt. „Galeenkriege im Mittelmeer (VII—XI w.)” scharakteryzował rzymskie podstawy floty bizantyńskiej od strony organizacyjnej i technicznej, jej dalszy rozwój, sprawność i specjalne metody walki, które czyniły z Bizancjum potęgę na morzu w dobie walki z Saraceni. Po południu C. Battisti (Florencja) omówił nazewnictwo sprzętu i ubioru wojennego u Longobardów, porównując je z nazwami germańskimi i indoeuropejskimi, a następnie rozwinął swe poglądy na formowanie się języka Włoch północnych w ogóle. Resztę posiedzenia wypełniła dyskusja, nawracająca znów do techniki wypraw i wojen morskich.

W ostatnim dniu G. Schmedt (Wojskowy Instytut Geograficzny we Florencji) komentował obszernie zdjęcia lotnicze fortyfikacji wczesnośredniowiecznych w Italii, uzupełniając ten materiał odcinkami map i rysunkami. Szczególnie bogato przedstawiają się obszary pograniczne państwa Longobardów, usiane od strony Bizancjum istnymi gniazdami fortyfikacyjnymi wznoszonymi od nowa na starych umocnieniach. Wnioski ogólne wypadły zgodnie z wnioskami z referatu H. Vettera.

Po omówionym już na początku odczycie G. Vismary o zagadnieniach prawnych wojny wczesnośredniowiecznej, wygłosił przemówienie zamykające C. G. Mor (Padwa), charakteryzując problemy poruszone i postawy referentów związanych wspólnością tematów.

Liczba uczestników według listy sięgała 175 osób. Faktycznie było ich więcej, ponieważ na niektóre posiedzenia, a nawet dni przybywali dość licznie goście miejscowi i zamiejscowi z niedalekich od Spoleto ośrodków uniwersyteckich. Prócz prelekcji programowych uczestnicy wysłuchali żałobnego wspomnienia poświęconego pamięci zmarłego prof. Giorgio Falco i komunikatu M. Salmi (Rzym), dotyczącego historii kościoła S. Salvatore w Spoleto. Nie odbyły się z powodu nieobecności referentów dwa odczyty: H. Mitschy-Mährheima z Wiednia: „Die Kriegswaffen der Avaren und Slaven” i E. Oakeshotta: „The development of armour during the Middle Ages”.

Niedzielny całodzienny objazd po południowo-zachodniej Umbrii zaznajomił uczestników z jej krajobrazem i zabytkami w Terni, Narni, Amelii, Lugnano i Acquasparta.

J. K.

IV KONGRES „JOURNÉES INTERNATIONALES DU VERRE”

W dniach od 13 do 20 maja 1967 odbył się we Włoszech IV Kongres Międzynarodowych Dni Szkła. Obrady kongresu toczyły się w dwóch miastach: w Rawennie (13—18 maja) — w siedzibie Instytutu Starożytności Raweńskich i Bizantyńskich, oraz w Wenecji (19—20 maja) — w gmachu Fundacji Cini. Brało w nim udział